

Ормонова А.

**КЫРГЫЗ ЖАНА КОРЕЙ РЕСПУБЛИКАЛАРЫНЫН ЭКОНОМИКАЛЫК
КЫЗМАТТАШТЫГЫ**

Ормонова А.

**ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО КЫРГЫЗСКОЙ И КОРЕЙСКОЙ
РЕСПУБЛИК**

A. Ormanova

ECONOMIC COOPERATION KYRGYZ AND KOREAN REPUBLICS

УДК:346/26

Бул макалада Кыргыз жана Корей Республикаларынын экономикалык кызматташтыгы каралган.

Кыргызстан тышкы жана ички саясатты өнүктүрүү боюнча алдына максаттарды белгилеп, мамлекетти өнүктүрүүдө жаны багыт алды. Кыргыз Республикасы 2013-2017-жылдардын мезгилине мамлекетти туруктуу өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясын кабыл алды. “Биз демократиялуу саясий системаны чыңдоо, экономиканы тездетип өнүктүрүү, элдин турмушун жакшыртуу боюнча алдыбызга зор милдеттерди белгиледик. Биз өз күчүбүз менен өзгөрүп, ачык мамлекет болуп, дүйнөнүн бардык демократиялуу өлкөлөрү менен кызматташууну өнүктүрүүгө багыт алдык.”¹ Тышкы саясатта дагы жаны милдеттер аныкталып, максаттар коюлду. Ал максаттарынын бири:

-АКШ, Европа Союзу, Туштук-Чыгыш-Азия жана араб регионунун өлкөлөрү менен натыйжалуу экономикалык жана саясий жактан өз ара аракеттенүүнүн жаны формаларын издөө.

- өз ара пайдалуу экономикалык эл аралык мамилелерди өнүктүрүү, экономикалык дипломатияны өркүндөтүү.²

Кыргызстан Азиядагы кызматташкан өлкөлөрдүн бири - Корея Республикасы. Корея азыркы учурда, дүйнөдөгү жалгыз экиге бөлүнгөн мамлекет. 1950-1953-жж. граждандык Корей согушу болгон. 1950-ж. Корей Республикасынын экономикасы азыркы Африка өлкөлөрүнүн экономикасындай абалда болгон. Бирок, азыр “Азия жолборстору” деп аталган, кыска мөөнөттүн ичинде экономикалык өнүгүүгө жеткен мамлекеттердин бири болуп саналат.

Корей Республикасы жана Кыргызстандын көп окшоштугу бар: биринчи, бул-тил. Кыргыз тили жана корей тили - алтай тили системасына кирет. Лексика жана грамматикасы бири-бирине окшош. Ошондой эле, үрп-адат, маданияты да окшош келет. Корейлик бизнесмендер Кыргызстанды Кореяга окшоштурушат. Мамлекеттин аянты, кен-байлыктын көп эместиги, жана экономикасы Кореянын 50-60-

жж. Абалына окшош деп белгилешет.

Кыргыз Республикасы жана Корей Республикаларынын ортосунда дипломатиялык мамиле түзүлгөнүнө быйыл 31-январда 22 жыл болду. Бул жылдардын ичинде эки мамлекеттин ортосунда ар тараптуу кызматташуулар аныкталды. Мисалы: саясий, экономика, билим берүү жана маданият тармактарындагы кызматташуулар. Бирок, бул кызматташуунун деңгээлин кандай деп аныктаса болот?

Азыр бул кызматташуунун деңгээли кандай? “Белгилуу болгондой, эл аралык мамилелерде эки тараптуу кызматташууну аныктоочу ар кандай терминдер бар. Азыркы күндө Кыргыз Республикасы жана Корей Республикасы стратегиялык кызматташуу деңгээлине чыга элек. Ошондой эле, биз, эки тараптуу кызматташууну өз ара пайдалуу жана өнүгүүгө потенциалы чоң, достук мамиле катары кабыл алабыз. Түштүк Корея, биз үчүн Азия регионундагы кызматташууда негизги өлкөлөрдүн бири болуп саналат. Ошондой эле, Корей Республикасы Кыргызстанга базар реформасын жүргүзүүгө жардам берип жатат.”³

Кыргызстанда Кореянын өнүгүү жолуна кызыгышат. Бул маселеге байланыштуу илимий семинарлар да өткөрүлүп келген. Кыргызстандагы Кореянын элчиси, Ким Чанг Гю мырзанын ою боюнча, өз өлкөсүнүн “экономикалык кереметинин”. Биринчиси-тартиби бийик, атайын окуудан өткөн, адегенде, карапайым жумушчу күчү болгондугу; экинчиси – Кореянын өзгөчөлүгүн: жаратылыш ресурстарынын чектелүү жана сыймык кор, атуулдук маанайдагы, эмгекти сүйгөн калкы, терең ойлонулган саясатты жүргүзүү; үчүнчүсү – сырттан келген жардамды сарамжалдуу натыйжалуу пайдалануу болгон.⁴

Кыргызстандын өнүгүү жолунда Кореянын өнүгүү тажрыйбасын үйрөнүү, жана ишке ашыруу маанилүү.

Экономикалык кызматташтык. Кыргыз

¹ А. Атамбаев: “Корейлик компаниялар менен кызматташууга кызыктарбыз” // КыргызТуусу-2013-ж. 22-ноябры №87,

² 2013-2017-жылдардын мезгилине Кыргыз Республикасын туруктуу өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы. 41-бет.

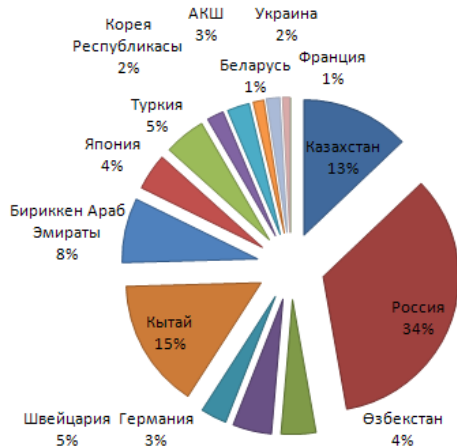
³ Ч.Эшимбеков. Современная ситуация в кыргызско-корейских дипломатических отношениях и будущее направление стратегического сотрудничества.// 3rd Korea-Central Asia International Conference Central Asia Identity in Politics and Culture: Present and the Future November 26, 2010, Nanyang University

⁴ Ч. Кийизбаева. Кыргызстан Азия жолборсторунун жолу менен онуга алабы? //Кутбилим, 13-июль, 2012-ж, 10-бет

Республикасы жана Корей Республикасынын экономикалык кызматташуусу көп өнүккөн эмес. 2014-ж. январь-мартындагы Кыргызстандын соода жүгүртүүсү эң жогору болгон он төрт мамлекеттин ичинен Кореянын пайыздык үлүшүн карасак, 2% ти түзүп, 14 мамлекеттин ичинен 11-орунда турат.

Диаграмма 1

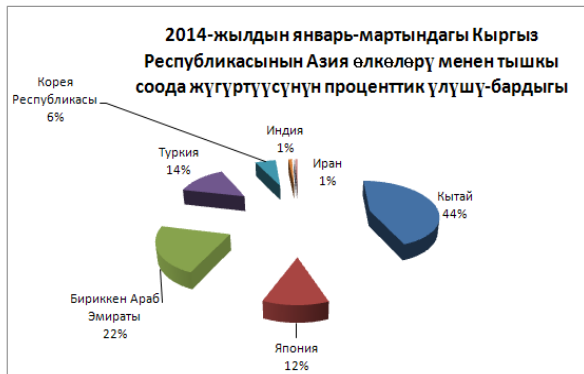
2014-жылдын январь-мартындагы Кыргыз Республикасынын дүйнөнүн 14 мамлекети менен соода жүгүртүүсүнүн проценттик үлүшү-бардыгы

Ал эми, Азия өлкөлөрү менен салыштырсак, 7 мамлекеттин ичинен, 5-орунда турат.

Диаграмма 2

Тышкы соода.

1992-ж. Кыргызстан менен Туштук Кореянын товар алмашуусу 994 миң АКШ долларын түзүп, анын ичинен экспорт-937 миң долларды түзүп, Кореядан импорт-57 миң долларды түзгөн. Кыргызстандан сурьма, металлдын калдыктары экспортто-луп, Кореядан электрондук калькулятор жана диктофон импорттолгон. Кореядан импорттун көлөмү электр тогун өткөрүүчү зым, телефон аппараттары, телеграф линиясына детальдар, сигареттер, курулуш материалдары жана нефть продукцияларынын эсебинен жогорулаган.

1998-ж. товар алмашуу жогорулап, 29 млн.127 миң долларды түзгөн. Кореядан сигара жана сигареттер, эски шина, кийим, медициналык вакцина ж. б. импорттолгон. Кийинки жылдары соода жүргүзүүдө кескин өзгөрүүлөр байкалган эмес.

Бирок, 2004-ж. товар алмашуу 53 млн. 184 миң долларга чейин жогорулаган. Анын ичинен, Корей импорту 90% көбүн түзгөн. Бул мезгилден кийин, сода жүргүзүү жогорулап, 2007- ж. -136 млн. 983 миң долларды түзүп, ал эми, 2008-ж. -168 млн. 910 миң долларды түзгөн. Корей импорту 95% ке жогорулаган. Түштүк Кореядан трикотаж продукциясы, сигара жана сигарет, компьютер, авто тетик жана жүк ташуучу машиналар импорттолгон. Ал эми, Кыргызстандан буудай, бал, болот, химиялык жана медициналык продукция, пластик, өндүрүш жана тиричилик техникасын жана жабдууларды ж.б. экспорттогон.

Андан кийинки жылдары соода жүргүзүү төмөндөп, 2009-ж.- 89млн. 191 миң долларды түзүп, экспорт 3% дан ашкан эмес. Импорттолгон буюмдар: колдонулган жеңил авто унаа, шина, темир жана болот зымынан жасалган буюмдар, кездеме жана ашкана сүлгүлөрү, экстракт, эссенция, концентраттардын негизиндеги даяр продукттар. Кыргызстандан акиташ, эски кийим, макулатура жана калдыктар, көмүр (антрацит жана ташкөмүрдөн тышкары) ж.б. экспорттолду.

2010 ж. жаңы товар импорттоло башталды, бул – салыштырма салмагы 0,94 болгон полиэтилен пакети. Эспорттолгон буюмдар: иштетилбеген титан пудрасы, аки таш, эстелик жана курулушташтары, синтетика жана химиялык булалардан жасалган продукция (кийим).⁵

Таблица 1

Кореяга товарлардын айрым түрлөрүнүн экспорту (миң доллары)

	2008	2009	2010	2011	2012
Бардыгы	994,9	745	681,8	994	604,4
анын ичинен:					
Органикалык эмес химиялык заттар	213,4	60,9	65,3	398,1	-
Өсүмдүктөн чыккан сырьё материалдары	28,2	51,6	31	13,5	68,5
Байланыш тармактар учун телефондук аппараттар	-	357,5	-	337,9	-
Авиакеросин	142,3	54	69,5	63,1	281,8
Жашылча жана мөмө -жемиштер	0,4	-	-	-	166,4

(Кыргыз Республикасынын статистика комитети. Кыргыз Республикасынын тышкы соодасы 2008-2012, 92-бет)

⁵ Ч.Эшимбеков. Современная ситуация в кыргызско-корейских дипломатических отношениях и будущее направление стратегического сотрудничества. // 3rd Korea-Central Asia International Conference Central Asia Identity in Politics and Culture: Present and the Future November 26, 2010, Nanyang University

Таблица 2
Кореядан товарлардын айрым түрлөрүнүн импорту (миң доллары)

	2008	2009	2010	2011	2012
Бардыгы	83214,7	51225	49525,5	63189,7	86161
анын ичинен:					
Сигалар жана сигареттер	5469,5	3331,3	1913,9	3603,5	1816,4
Баштапкы формадагы пластмассалар	14101,5	7726,8	13232,7	21849,5	21548
Электрдик жана электрдик эмес турмуш жабдуулары	307,4	283,9	398,4	51,5	-
Женил автомобилдер (жаны)	630,5	455,5	1016,9	984,1	115,8
Мурда пайдаланууда болгон женил автомобилдер	27453,9	13501	5808,7	10318,7	18579
Байланыш тармактар үчүн телефондук аппараттар	1879,7	951,8	486,8	558,5	55,5
Атайын конкреттүү тармактар үчүн жасалган машиналар	2211,2	2644,3	3431,8	1276,3	4729,2
Башка категорияга киргизилбеген өнөр жай үчүн атайын эмес машиналар жана жабдуулар	1609,5	1245,6	2739,1	913,7	1981,2
Башка категорияга киргизилбеген резинадан жасалган буюмдар	1400,9	854,5	605,8	1508	1637,6

(Кыргыз Республикасынын статистика комитети. Кыргыз Республикасынын тышкы соодасы 2008-2012, 92-бет)

Улуттук статистика комитетинин маалыматтары боюнча, 2010-ж. экспорт - 1,4 % түзүп, импорт - 98,6% түздү. Кийинки жылы бул цифра көп өзгөргөн жок. 2011-ж. экспорт - 1,6% түзсө, импорт - 98 % түздү. Бирок, 2012-ж. экспорт кескин төмөндөдү. Экспорт - 0,7 % болуп, импорт - 99,3 % түздү.

Таблица 3
Кыргыз Республикасынын өлкөлөр боюнча тышкы соодасы (АКШнын млн. доллары)

	Экспорт			Импорт		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Корея Республикасы	0,7	1	0,6	49,5	63,2	86,2

(Кыргыз Республикасынын статистика жылдыгы 2013. 374-б)

2010-ж. Кыргызстандан экспорту жогорулатуу аракети үчүн Кыргызстандын экономика министр-

лиги жана Кореянын импортер ассоциация институтуна аддык кызматташуу орнотулган.

Корей продукцияларын Кыргызстанга импорттогондор негизинен кыргыз бизнесмендери болуп саналат. Ал эми, корей бизнесмендери Кыргызстан продукцияларын экспорттоодо активдүү эмес. Корея Республикасындагы Кыргызстандын элчилигинин өкүлү, Эшимбековдун айтысуу боюнча, азыркы учурда Корея жана Кыргызстандын ортосунда экономикалык кызматташуунун оптималдык модели азыр деле изделип жатат, жана бул чарада корей илим жана бизнес чөйрөсү чоң ролду ойнош керек деп белгилейт.

Менин оюмча, Кыргызстан тарабынан дагы чаралар жүргүзүлүш керек. Инфраструктураны жогорулатуу, инвестициялык климатты жакшыртуу, инвесторлорду коргоону жогорулатуу, ошону менен корей бизнесмендерин кызыктыруу Кыргызстан тарабынан жүргүзүлүш керек болгон чаралардын бири.

Кыргыз Республикасын Туруктуу Өнүктүрүүнүн Улуттук Стратегиясында мамлекет тарабынан экспортту кеңейтүүгө көмөк көрсөтүү стратегиясын иштеп чыгуу зарылчылыгы белгиленген.

Экспорттун өсүшүнө транспорттук инфраструктураны өнүктүрүү, экспортко багытталган ата-мекендик ишканаларды маркетингдик жана маалыматтык колдоо, уруксат берүү документтерин тариздөөдө “бирдиктүү терезе” принцибин киргизүү көмөктөшүүгө тийиш. Ошондуктан өлкө үчүн тышкы рынокто ата-мекендик өндүрүшчүлөрдүн атаандашууга жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга багытталган экспортту өнүктүрүү жана кызмат көрсөтүүлөрдү экспорттоону кеңейтүүгө көмөк көрсөтүү стратегиясын иштеп чыгуу зор мааниге ээ болот⁶.

Инвестициялар.

Кыргызстанда корейлик орто жана чакан компаниялар бизнес жүргүзүшөт. 2008-жылдан тартып 2012-жылга чейин корейлик инвестициялардын көлөмү 84 млн. долларды түзгөн. Борбордук Азияда Кореянын негизги партнерлору Казахстан жана Өзбекстан болуп саналат. Эгерде Казахстан Кореяга экспорттун көлөмү боюнча лидер болуп саналса, Өзбекстан - Борбордук Азиядагы импорт боюнча негизги кызматташы болуп эсептелет.⁷

Корея Республикасынын Кыргызстан менен экономика тармактагында кызматташуусу Борбордук Азиянын башка өлкөлөрү менен салыштырмалуу төмөн. Себептер:

- салыштырмалуу кен-байлыктар аз (мисалы: газ, нефть);
 - территория кичинекей болгондуктан, ички рынок чоң эмес;
 - инфраструктура төмөн
 - инвестицияларды коргоо төмөн
- Борбордук Азия өлкөлөрүнө Корей инвестиция-

⁶ 2013-2017-жылдардын мезгилине Кыргыз Республикасын туруктуу өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы. 89-б.

⁷ Абдурасулова Д. Южная Корея в Центральной Азии. Ташкент// Экономическое обозрение №10 (143), 2011

ларынын көлөмүн салыштырсак, Казахстанга 55%, Өзбекстанга 41%, Кыргызстанга 2%, ал эми, Тажикстан жана Туркменистанга 1%ден туура келет.⁸

Таблица 4
Тике чет өлкөлүк инвестициялардын түшүүсү
(жыйынтыкка карата пайыз менен)

	2008	2009	2010	2011	2012
Корей Республикасы	2,8	1,8	2,7	0,2	5,3

(Кыргыз Республикасынын улуттук статистика комитети. Кыргызстан цифраларда. Б., 2013, 122-бет)

Кореялык инвестицияларды тартуу үчүн атайын 2007-ж. фонд түзүлгөн. Фонд - “Түштүк Корея” деп аталат. Негизги максаты-кореялык инвестицияларды кыргыз экономикасына тартуу жана иштетүү. 2009-ж. онго жакын проект иштетилчү. Алар: “Бишкек” ЭЭЗ гы уюлдук аппарат чогултуучу заводу, “Архат-Транс” транспорттук компаниясы, “Джал-Артис” курулуш компаниясы, “Чанг Телеком”, “Алле”, “ЧангДжо” сода иш-каналары, бир-нече тоо-кен чыгаруучу өндүрүштөр, жана бир нече айыл-чарба ишканалары.⁹

Бирок, акыркы жылдары Кыргызстандагы корейлик компаниялардын ишканаларынын санын азайганын байкаса болот.

Таблица 5
Кыргызстандагы Корея Республикасынын
иштеп жаткан ишканаларынын саны (бирдик)

	Бардыгы		Анын ичиндеги чет өлкөлүк капиталдын толук катышуусу менен	
	2011	2012	2011	2012
Корея Республикасы	123	112	74	70

(Деятельность предприятий с иностранными инвестициями в Кыргызской Республике: 2008-2012.- Б.: Нацстатком Кырг.Респ., 2013. С.18)

Кыргызстанда кайсы тармактарда корей капиталынын инвестицияларына жагымдуу боло алат? Бул туралуу Кыргызстандагы Корея элчиси төмөнкүнү белгилеп кетти: “Менин баамымда, айыл-чарба жана туризм корей инвесторлорунун акчасынын иштелишине эң реалдуу ишке аша турган тармактар боло алат... Ошондой эле менин оюмча, кийим тигүү, текстиль өнөр жайы жана медициналык кызмат дагы кызматташууга мүмкүн боло турган тармактар боло алат.”¹⁰

Чет өлкөлүк инвестицияларды тартуу үчүн, мамлекетте бизнес жүргүзүү үчүн жакшы шарттар

⁸ Ким Г. Н., Талипова Н. Т. Экономические интересы стран Центральной Азии в инвестициях Южной Кореи, <http://www.academia.edu/6657211/>

⁹ Андрей Орешкин. Отношения с Востоком-инвестиций притоки// Вечерний Бишкек, 2009, 30-июня. Втор. стр.6

¹⁰ Корея элчиси Ким Чанг Гю: Кыргызстандын оор экономикалык абалы узак мөөнөткө созулбаса деп кооптонуп жатам//<http://barakelde.org/news:31022/>

жана инвесторлорду коргоо жогорку деңгээлде болуу зарыл. “Чет элдик инвестицияларды пайдалануу – Кыргызстан үчүн өз мүмкүнчүлүгүнө натыйжалуу жетишүүнүн эң жакшы ыкмасы. Мен өз ара түшүнүшүүдөгү убактылуу көйгөйлөргө токтолбостон, чет элдик инвестицияларды жакшы пайдалануу жана аларды кантип мыкты колдонуунун жолун табуу үчүн алдыга кароо зарыл...Кыргызстанга чет элдик инвестицияларды тартуунун бир жолу бар - республикадагы инвестициялык климатты дүйнөдөгү эң мыкты кылыш керек”, деп Корей Республикасынын Кыргызстандагы элчиси белгиледи.¹¹ Өлкөдөгү экономикалык абалды эске албай койсок болбойт. Дүйнөлүк Банк жыл сайын 183 мамлекетте бизнестин жүргүзүү үчүн шарттардын жеңилдигин 10 индикатор боюнча изилдейт. Ал доклад “Doing Business” (“Бизнести жүргүзүү”) деп аталат. Дүйнөлүк Банкттын изилдөөсүнө таянсак, инвесторлорду коргоо Кыргызстанда жылдан-жылга төмөндөп баратат. 2009-ж. докладта “Инвесторлорду коргоо” боюнча Кыргызстан 12-орунда болсо¹², 2014-ж. докладта 22-орунга чейин төмөндөгөн.¹³ Бизнес жүргүзүү боюнча, Кыргызстан 183 мамлекеттин ичинен 68-орунда турат.

Кыргыз Республикасы жана Корей Республикасы стратегиялык кызматташуу деңгээлине чыга элек. Эки тараптуу кызматташууда чечүүнү талап кылуучу бир нече маселелер бар. Кээ бир маселелер эки тараптуу аракет менен чечиле турган болсо, кээ бири Кыргызстан тарабынан чаралар көрүнүп, чечиле турган маселелер.

Экономикалык кызматташууда жалпы кызыкчылыкты аныктап, мамлекет тарабынын бизнес чөйрөнү жакшыртуу маанилүү. Ошондой эле, экспортту кеңейтүүгө, ата-мекендик товарларды эл аралык рынокко алып чыгууга көмөк көрсөтүү зарыл.

Чет мамлекеттен инвестицияларды тартуу үчүн, биринчиден, инвестицияларды коргоону жогорулатуу, чет элдик бизнес жүргүзүүгө жакшы шарттарды түзүү маанилүү.

¹¹ Корея Республикасынын элчиси: “Кыргызстан дүркүрөп өнүгүү үчүн чон мүмкүнчүлүккө ээ” // <http://pda.kabar.kg/kyr/analytics/full/52860>

¹² В рейтинге Всемирного банка DoingBusiness Кыргызстан занимает 44-е место среди 183 государств мира//http://investmentcouncil.kg/index.php?option=com_content&task=view&id=999&Itemid=75

¹³ Легкость ведения бизнеса в Кыргызстан//http://russian_doingbusiness.org/data/exploreconomies/kyrgyz-republic/